

Köves-Kárai Petra

Eszterházy Károly püspök mecénási együttműködése Johann Lucas Kracker festővel

A nagy hanyatlás után, amely a török bejövételétől a reformáció néhol romboló erején át Telekesy István püspök (1699–1715) Kassáról Egerbe való 1699-es visszatéréséig tartott, az egyházmegye központja a 18. században óriási fejlődésnek indult. Az egyház színtere megújulhatott, s ezzel kezdetét vette az egyházmegye lelki, szellemi és kulturális fellendülése. Telekesy és utódai, Erdődy Gábor (1715–1744), Barkóczy Ferenc (1744–1761) és Eszterházy Károly (1761–1799) olyan városépítészeti, kulturális és szellemi elgondolások megvalósításába kezdtek, amellyel Eger városa a barokk kortól kezdve európai szinten is kiemelkedővé vált.

1. kép: Ismeretlen festő: Eszterházy Károly portréja, 18. század vége (?).

Olaj, vászon. Főegyházmegyei Könyvtár, Eger. Fotó: Balogh Ferenc

tészeti, kulturális és szellemi elgondolások megvalósításába kezdtek, amellyel Eger városa a barokk kortól kezdve európai szinten is kiemelkedővé vált.

A 37 éven át az ország legnagyobb kiterjedésű egyházmegyéje élén álló Eszterházy Károly püspök művészetpártoló tevékenysége kiemelkedő. Ifjúkori tanulmányai a római Collegium Germanicum et Hungaricumban művészi látásmódjára is meghatározóak voltak.¹

Hazatérése után Pápán látta el lelkipásztori teendőit, Padányi Bíró Márton veszprémi püspök idejében. A családi birtok fejlesztését – ahogyan ekkor – később is előtérbe helyezte, gondoljunk csak a pápai várkastély felújítására és a templom építési és festési munkálataira, melyre később még visszatérünk.

Rövid váci püspöksége idejéből – amely nem mellesleg, igen jelentős egyházszervező készségéről tett tanúbizonyságot – fontos megemlítenünk azt, amit aztán

1 Voít Pál: Eger és Heves megye művészettörténete (XVI–XIX. század). In: Heves megye műemlékei, 1. kötet. Szerk. Dercsényi Dezső – Voít Pál. Bp. 1969. 204. Idézi: Bitskey István: „Püspökünk, példánk és tükörünk volt...” – Eszterházy Károly életpályája és egyénisége. In: Eszterházy Károly emlékkönyv. Szerk. Kovács Béla. Eger 1999. 9.

magával hozott Egerbe. Bár a reprezentatív székesegyház terve halála miatt itt sem valósult meg, különleges terveket hozott magával Franz Anton Pilgramtól, illetve kért újabbakat már Egerre alkalmazva, Grossmann Józseftől.²

1762. június 29-én vonult be Eger városába püspökként, annak az egyházmegyének a központjába, amelynek élén rendkívüli templomépítési programba kezdett. A hagyomány szerint száz új templomot és ugyanennyi plébániát alapított. Már Kovács Béla kimutatta, hogy a 130 új templomból valójában csak a püspökség birtokában lévő falvak részesültek annak jövedelméből, mindemellett természetes hatással volt a püspöki iniciativa a faluközösségekre és a földesurakra.³

2. kép: Terv a felsőtárkányi templom Szentsírjához, 1816. Akvarell, papír. Érseki Levéltár, Eger, Tervtár I/85. (A szerző felvétele)

Érdekes adatokat közöl a történész a sematizmusokból és a státutumokból. Eszerint három úrkoporsó (*sepulchrum Domini*) létezett az egyházmegyében: Kálban, Szurdokpüspökiben és Karácsondon.⁴ Az úrkoporsók vagy önállóan álltak (mint a garamszentbenedeki), vagy pedig részei lehettek egy nagyobb kompozíciójú Szentsírnak. A Magyarország területéről származó emlékanyag igen csekély. Sajnos nem bukkantunk nyomára eddig ezeknek a konkrétan említett történeti tárgyaknak. Ha meglennének, akkor az 1480 körüli garamszentbenedeki után ezek lennének nagyjából egyidősek az 1780 körüli szepesszombati szent sírral, megelőzve a nemrég előkerült 1807/1861-es boldogkőváraljai egyedi alkotást (amelynek két adoráló angyala 18. századi eredetű),⁵ a tervezett 1816-os felsőtárkányit, a 19.

- 2 Franz Anton Pilgram tervei a váci székesegyházhoz, 1761. Érseki Levéltár, Eger; ill. Joseph Grossmann: Bau-Risz zur neuen Dom Kirchen nach Erlau. Az új egri székesegyház főhomlokzati terve, 1784. Mindkettő megtalálható: Érseki Levéltár, Eger, Tervtár 29.
- 3 Kovács Béla: Az egyházmegye plébániái és filiái Eszterházy Károly püspöksége idején. In: Eszterházy Károly emlékkönyv i. m. 54–55.
- 4 Uo. 77.
- 5 Mészáros Erika: A boldogkőváraljai szentsír restaurálása és liturgiátörténeti jelentősége. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve LIV (2015), 513–521.; valamint a Mészáros Erika 2014-es szakdolgozata, Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátor Tanszék.

század eleji bátori szentsír-őrzőket, valamint a 19. század végétől származó ipari munkákat: a ma is használatos gyöngyöshalászt és ludányhalászt.

Eszterházy Károly művészpártolói és egyházszerzői szerepének különösen szép példája a főpap és egyik „alkalmazottja”, Johann Lucas Kracker (1719–1779) festőművész együttműködése. Hiszen a templomok és plébániák megalapításával, illetve – ahogy majd később láthatjuk – Eszterházy még nagyobb terveivel, annak érdekében, hogy ezen épületeket ízlésesen ki tudja alakítani, szüksége lesz igazi mesterekre, kiváló építészekre, szobrászokra és festőkre.⁶

3–4. kép: Szentsír-őrző katonák, 19. század eleje, Bátor. Festett fa. Egri Érseki Palota Látogatóközpont – Főegyházmegyei Múzeum, Eger. (A szerző felvételei)

Az 1719-ben, bécsi szobrászcsaládba született Johann Lucas Kracker Barkóczy Ferenc személyében már ismert egy egri püspököt, hiszen 1756-ban találkoztak Varannóban, amikor a főpap felszentelte a megújult pálos kolostor átalakított templomát, ahová Kracker több freskót és festményt is készített.⁷

Ami a tanulmányait illeti, Kracker a bécsi Képzőművészeti Akadémián tanult megszakításokkal, s emellett rokona, Anton Herzog (1692–1740) freskófestő segédje volt. Az 1740-es évek végén Morvaországba települt. 1749-ben már önállóan dolgozott Znaimban. Itt alapított családot feleségével, Margaretha Klausnerrel, aki helyi festőcsalád tagja volt. Két lányuk született.⁸

Pártfogói, a klosterbrucki (Louka) premonstreiek segítségével helyi és környékbeli munkái mellett magyarországi megrendelésekhez is jutott. Az ötvenes években készítette el a jászói premonstreai prépostság, továbbá

6 Köszönöm Jávor Annának a mindenkori segítségét Kracker egri működésének ügyében, és hogy lektorálta ezt a tanulmányt.

7 *Jávor Anna*: Johann Lucas Kracker (1719–1779) – egy késő barokk festő Közép-Európában. Bp. 2004. 180. és *Jávor Anna*: Johann Lucas Kracker (1719–1779) művei Jászárokszálláson, 2016, kny., 4. alapján. *Jávor A.*: Johann Lucas Kracker (1719–1779) – egy késő barokk festő Közép-Európában, i. m. 252. Kat. 72.

8 *Jávor A.*: Johann Lucas Kracker (1719–1779) művei Jászárokszálláson, i. m. 3. Pályájának korai szakaszát lásd *Jávor A.*: Johann Lucas Kracker (1719–1779) – egy késő barokk festő Közép-Európában, i. m. 19–74.

a már említett varannói pálos templom és kolostor freskóit, valamint a sasvári pálos templom Remete Szent Pál- és Nepomuki Szent János-mellékkoltárképét és néhány freskóját.⁹

1760-ban Prágába hívták, 1760–1761-ben ott alkotta a fő művének tartott *Szent Miklós csodái és megdicsőülése* tárgyú mennyezetfreskót, két nagy oltárképet (Vizitáció, Szent József halála), továbbá két mellékkápolna és az empórium mennyezetképeit a jezsuiták kisoldali Szent Miklós-templomában. 1761 és 1763 között az opavai ferenceseknek dolgozott. 1762-ben Sauberer prépost hívására ismét az Egri Egyházmegyéhez tartozó Jászón tevékenykedett: a templom mennyezetét (Keresztelő Szent János életéből vett jelenetek) és oltárképeit, valamint a kolostor oromzatának freskóit festette meg 1764-ig, végül, 1776-ban a könyvtár pompás freskóját.¹⁰

1764. szeptember 15-én levélben ajánlotta fel szolgálatait gróf Eszterházy Károly egri püspöknek, aki kedvező választ adott.¹¹ Egerben a régi székesegyház Mária-kápolnája és a püspöki palotakápolna freskóit festette meg, amelyek a tűzvészek és átépítések során megsemmisültek.¹²

Az 1699-ben Egerbe visszatért Telekesy István püspök a jezsuita (ma ciszterci) rendházba költözött, és innen élesztette újjá a katolicizmust a városban. A székesegyház helyén akkor még egy kisebb templom állt: a gótikus Szent Mihály-templomot felújíttatta, megvetette a jelenleg is látható palota északi szárnya néhány épületének alapjait, és először oda telepedett.

Elsőként Erdődy Gábor püspök kezdte építtetni a palota nyugati szárnyát az akkor már itt álló, feltehetően késő középkorból származó épületek felhasználásával. Az 1715 és 1732 között elkészült részeket olasz származású építész, Giovanni Battista Carlone tervezte. Az akkor még csak egyemeletes épületet kertek, madárház, szökőkutas medencék vették körül, reprezentatív megjelenést adva a püspök lakhelyének. Az emeleti helyiségeket Barkóczy Ferenc püspöksége idején, 1745 és 1761 között átépítették. Őt Eszterházy Károly követte a főpapi székben, aki Josef Ignaz Gerllet és Fellner Jakabbal tovább bővítette a palotát. A mai díszlépcsőház és a második emelet is ekkor készült, a folyosón látható kőkeretes ablakok e bővítéskor kerültek az épületen belülré.¹³

9 *Jávor A.*: Johann Lucas Kracker (1719–1779) művei Jászárokszálláson, i. m. 4. Lásd az előző jegyzetet.

10 Uo. 4. Fő műveiről *Jávor A.*: Johann Lucas Kracker (1719–1779) – egy késő barokk festő Közép-Európában, i. m. 75–102.

11 Érseki Levéltár, Eger, Kracker J. Lucae pictoris litterae 1764–1777, Archivum Vetus VIII. N° 2777

12 *Jávor A.*: Johann Lucas Kracker (1719–1779) művei Jászárokszálláson, i. m. 5. Egri működéséről lásd *Jávor A.*: Johann Lucas Kracker (1719–1779) – egy késő barokk festő Közép-Európában, i. m. 103–132.

13 *Bozóki Lajos – Kovács Klára*: Az Egri Érseki Palota építéstörténete a kutatások tükrében. In: Egri Érseki Palota Látogatóközpont. Történet – kiállításvezető – érdekességek. Szerk. Virág Zsolt. Eger 2015. 41–55.

Írott források, valamint az elmúlt években lezajlott falkutatások alapján tudjuk, hogy a jelenlegi kápolna elődje, miként részben a palota is, már az 1730-as évekre Erdődy Gábor püspök megbízásából elkészült. Az akkori kápolna valamivel alacsonyabb volt, és ablakai is más elosztásúak voltak, mint mai állapotában. A kápolnát Eszterházy Károly püspök alakíttatta át az 1760-as években, akkor, amikor a palotára egy újabb szintet emeltetett. Érdekesség, hogy a Barkóczy Ferenc által építtetett, majd utóda, Eszterházy által lebontatott felsőtárkányi nyaralókastély több faragványát beépítették a palota épületébe; onnan való a kápolna négy ablakának kőkerete is.

A kápolna belső terének kialakítása szintén Eszterházyhoz köthető, aki 1763-ban kötött szerződést a ma is látható oltárépítmény elkészítésére.

A palota történetének egy szomorú eseménye, az 1801-es tűzvész megsemmisítette a mennyezet korábbi Kracker-freskóját (1760-as évek). A most látható, élénk koloritú festmény id. Storno Ferenc alkotása, amelyet Samassa József bíboros-érsek megrendelésére készített 1877-ben. A képen a Szent Család látható: balra Szent József, jobbra Szűz Mária, középen a gyermek Jézus, aki a nála hat hónappal idősebb Keresztelő Szent Jánosra tekint. A térdelő szerzetesnő Ávilai Szent Teréz, a készítettő Samassa József érsek édesanyjának védőszentje. A kép jobb szélén, Szűz Mária mögött, édesanyja, Szent Anna áll.

A tűzvész utáni helyreállítás munkálatai Pyrker János László érsek megrendelésére 1814–1815-ben, Zwenger József és Povolni Ferenc tervei alapján és irányítása mellett készültek.¹⁴

Ebben az időszakban, 1816-ban egy bizonyos Franz Hauptmann nevű, jó kezű festő készített másolatot Kracker megsemmisült freskójáról, amelyen töredékesen még látszott a mennyezet. A régóta elveszettnek hitt akvarell, amelyet utoljára talán Szmercsányi Miklós látott az 1930-as években, újra a közönség elé került az Egri Érseki Palota Látogatóközpont Kracker-kiállításán, 2017. június 24. és július 30. között.¹⁵

„[Kracker] [e]lső műve volt Egerben, 1765-ben [1764-ben], a püspöki palota új kápolnájának mennyezetén Krisztus feltámadásának al fresco ábrázolása. Az 1800-iki [1801. évi] óriási tűzvész alkalmával a püspöki palota fedele is leégett, a kápolna mennyezetét meg kellett újítani s ennek a Kracker festménye áldozatul esett.

Megmaradt egy vízfestmény-másolata, mely fogalmat ad arról, hogy a kápolna márvány stukkófalainak és aranyozott díszítésének előkelően finom rokokó

14 *N. Kis Tímea: Az Érseki Palota magánkápolnája.* In: Egri Érseki Palota Látogatóközpont. Történet – kiállításvezető – érdekességek. Szerk. Virág Zsolt. Eger 2015. 57–59.

15 Lásd a jelen kötetben szereplő akvarellt: *Löffler Erzsébet: Eszterházy Károly püspök és székhelye, Eger városa.* In: Tanulmányok Eszterházy Károly egri püspök szellemi és épített örökségéről. Szerk. Dinnyés Patrik – Nagy Andor. Eger 2020. 190.

összhangjában milyen egyöntetű lehetett Kracker mennyezetfestményének lendületes csoportosítása és légiesen könnyű színezése.”¹⁶

Ennek a dokumentumértékű műtárgynak a megtalálása nagyon fontos pillanat a művészettörténetben. Végre lehet valamilyen elképzelésünk arról, milyen is volt a püspöki (ma érseki) magánkápolna mennyezetének Kracker-freskója, amely a festő egri működésének első emléke. A Krisztus feltámadását ábrázoló jelenet középpontjában látható Krisztus a zászlóval, körülötte angyalok és puttók, felhőkön. A kép középső részében a sziklánál, építészeti elem szélén, egy katona alszik, egy másik katona éppen a kardját rántja elő, és próbál kifutni a térből, a harmadik a lándzsájával védekezik, míg egy társát elnyomja, egy negyedik pedig szintén alszik. Az alsó részen látható páva a feltámadás szimbóluma. A képen túlnyúló bukott, szárnyas angyal és a meztelen nő fejfelé esnek, a csontváz a kaszával a halál jelképe. Kérdéses, hogy a bal oldalon a félig bekötött szemű alak, kezében törött íjjal, Ámor-e.

Tulajdonképpen ez az első tanújele a főpap és a festő együttműködésének. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy valójában a püspöki palotában több helyiséget is kifestett, így az oratóriumot, a biliárdszobát, a külső kerti nyaralóház szobáit és két kabinetet. Ezek valószínűleg a 19. századi átépítések során megsemmisültek, vagy átfestették, esetleg meszelés takarja őket¹⁷ (ahogy egyébként a feltehetően korábbi Madaras terem is így tudott megmaradni az utókor számára az évszázadok során).

Miután azokat a munkálatokat, amelyekre Egerbe jelentkezett, Kracker elvégezte, elutazott a városból, először Bécsbe, ahol 1765-ben átvette egri munkái honoráriumát, majd a premonstreiek meghívására Neu Reischbe (Nová Říše), és csaknem közel két évvel később bukkant fel újra Egerben. Közben az alsó-ausztriai Gerasból is levelezett Eszterházy püspökkel az egri székesegyház szentélyének kifestése ügyében. Sajnos, ez a székesegyház 1830-as lebontásakor teljesen megsemmisült. A püspök és plébánosa között váltott levelekben a két patrocíniumról van szó, azaz Olajbanfőtt Szent Jánosról (a várbeli középkori székesegyház védőszentjéről) és Szent Mihályról (az előbb említett, megsemmisülése miatt a püspökség által használt, eredetileg gótikus plébániatemplom védőszentjéről; ezt a templomot a 18. században barokk stílusban felújították). Valószínűleg a szentélyben e két szent, és még inkább Szent János életének jeleneteit ábrázolhatta Kracker. A főoltárképet már 1766–1767-ben megkapták Franz Xaver Wagenschöntől, amely a 19. században Sátára került.¹⁸

16 *Szmrecsányi Miklós*: Eger művészetéről. Tanulmányok és jegyzetek a hazai barokk történetéhez. Bp. 1937. 141.

17 *Jávor A.*: Johann Lucas Kracker (1719–1779) – egy késő barokk festő Közép-Európában, i. m. 107. 271. Kat. 166, 167; 280. Kat. 208; 286. Kat. 231; 290. Kat. 254.

18 Uo. 117.

1768-ban Kracker házat vett a mai Bródy Sándor utca 8. szám alatt, így családstul végleg letelepedett Egerben. Segédeivel az itteni lépcsőforduló pihenőjének dongaboltozatát is kifestette, mintegy „ujjgyakorlatként”; a négy évszak allegóriáinak freskótöredékei ma is láthatóak.

1769-ben a jezsuiták új főoltárt és teljes freskódíszat rendeltek az 1731 után emelt templomuk számára. A Borgia Szent Ferenc égi védelmében álló templom hatalmas oltárjelenete két alapvető eucharisztikus tanítást illusztrál: a valós jelenlétét, valamint a keresztáldozat és az eucharisztikus áldozat lényegi azonosságát. Ezt erősítik meg az ótestamentumi papok, Melkizedek, Áron, Ábrahám és Mózes ábrázolásai is, és egészítik ki azzal, hogy hangsúlyozzák Krisztusnak a miseáldozatban betöltött papi szerepét, valamint a miseáldozat üdvösséghez vezető jellegét.¹⁹

A jászói szobrász, Johann Anton Krauss, Kracker, valamint veje, Joseph Zach bravúros *Gesamtkunstwerk*-ben jelenítik meg az eucharisztikus csodát és annak minden szereplőjét. A főalak háttérében lévő függönyön látható kutatóablakok bizonyítják és hívják fel a figyelmet arra, hogy a tűzvész utáni, 19. századi ráfestés alatt eredeti, Kracker-rétegek is lehetnek; jó lenne restaurálni ezeket. A közelmúltig egyedül a Szent Anna-kápolna oltár- és mennyezetképe képviselte Kracker munkásságát a templomban, ám a 2000-es évek falkutatásai, majd a 2016-ra befejeződött restaurálás feltárta és helyreállította a szentély barokk freskórétegét a tűzvész utáni díszítőfestés alól.²⁰ E munka folytatásától sokat vár a művészettörténet-tudomány.

Közben szintén a jezsuiták szólították el Krackert Egerből, ezúttal komáromi templomuk Maulbertsch-freskóinak restaurálására hívták meg. Ez a műve azonban utóbb elpusztult.

1770 után az idős papok menhelyének kápolnájában festette meg *A keresztény ember halálát*, amelyhez készített egy oltárképet is, a *Szent József halálát*. Ez a barokk kor templomi festészetének kedvelt témája volt.²¹ A 4. századi egyiptomi irat, a *József, az ács története* vagy *József halála* latin változata a 14. században íródott. A szöveg Szent Józsefet dicsőíti, s középkori változatának ismertté válása nyomán terjedt el Szent József tisztelete Európában.²² A bensőséges hangvételű visszaemlékezést, József életét és halálát, Krisztus beszéli el apostolainak. A kép a Kracker-tanítványok másolatain keresztül igen elterjedt az Egri Egyházmegyében: hasonló

19 Ld. *Sajó Tamás*: Barokk eucharisztia-teológia az egri jezsuita főoltáron, In: Művészettörténeti Értesítő 42. (1993) 3–4. sz. 140–159.

20 Vezető restaurátor: Maracsó Izabella. Dokumentációja megtalálható az egri Érseki Levéltárban.

21 Természetesen a képtípus elterjedése Magyarországon a Habsburg uralkodó, I. József kultuszának is köszönhető.

22 *Komoróczy Géza*: József, az ács. In: Világirodalmi lexikon, V. (Im–Kamb). Főszerk. Király István. Bp. 1977. 790.

5. kép: Keresztelő Szent János, 1770 és 1773 között. Olaj, vászon, Jászárokszállás, római katolikus plébánia. (Farkas Bianka és Pinteá Aliz, a festmény restaurátorainak felvétele)

Jászárokszálláson az 1760-as évektől kezdve zajló templombővítés nyomán az 1770-es évek elején több festményt is rendelt a plébános:²⁷ a Szentháromságot ábrázoló főoltárkép, a ferences szenteket, Pádúai Szent Antalt és Assisi Szent Ferenc stigmatizációját bemutató mellékoltárképek, a négykaréjos Csodálatos halfogás- és a 2017-ben restaurált Keresztelő Szent János-ábrázolás (5. kép) mind Kracker alkotása.²⁸

kompozíciót szemlélhetünk a Kisasszonytemetőkápolnában, a sáti plébániatemplomban, Kömlőn és Poroszlón is.²³

A *Domus Emeritorum Parochorum* történetét Kiss János egri kanonok 1726-os épületfelajánlásától kezdve ismerhetjük. Azonban a szükséges intézkedést, hogy ez az épület, amely ma a Szent József Érseki Fiúkollégiumnak ad otthont, valóban a már szolgálatképtelen papok otthona legyen, Eszterházy Károly hozta meg egyik végrendelete által, 1767-ben.²⁴

„1770-től sorra készültek Kracker igé-nyes, nagy oltárképei Egerben, valamint a püspökségi falvak vagy a káptalani birtok plébániatemplomai számára.”²⁵

Tiszapüspöki kápolnája az 1760-as évekre szűkös lett. Eszterházy Károly mint püspöfköldesúr Francz József építésszel új templomot építtetett. Ide készítette Kracker a Szent Márton-főoltárképet 1770-ben.²⁶

23 *Garas Klára:* Kracker János Lukács 1717–1779. Bp. 1941, 33.; *Jávora A.:* Johann Lucas Kracker (1719–1779) – egy késő barokk festő Közép-Európában, i. m. 158.; Főegyházmegyei Múzeum, Eger, Archivum, az 1968–1977-es felmérés fotóanyaga, Eger – Kisboldogasszony-temetőkápolna / Kömlő / Poroszló / Sáta.

24 *Kiss Péter:* Adatok az egri *Domus emeritorum parochorum* történetéhez. In: Eszterházy Károly emlékkönyv, i. m. 249–250.

25 *Jávora A.:* Johann Lucas Kracker (1719–1779) – egy késő barokk festő Közép-Európában, i. m. 123.

26 *Soós Imre:* Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése. Bp. 1985. 295.

27 Uo., 355.; *Kiss József:* Jászárokszállás és barokk temploma a 18. században. Jászárokszállás 1996. 60, 103–104. Idézi: *Jávora A.:* Johann Lucas Kracker (1719–1779) művei Jászárokszálláson, i. m. 2., 6.

28 *Jávora A.:* Johann Lucas Kracker (1719–1779) művei Jászárokszálláson, i. m.

1771-ben az egri minoriták főoltárára Páduai Szent Antal látomását festette meg. Később is dolgozott a szerzeteseknek, hiszen a Szent Anna-mellékoltár is az ő műve.

Szihalom templomocskája szintén kicsinek bizonyult a 18. század közepére, ezért 1758-ban Komáromy János egri prépostkanonok felépíttette a jelenlegi templomot. Ennek két mellékoltára, a *Szent József a gyermek Jézussal* és a *Nepomuki Szent János holttestének megtalálása* tárgyú szintén Krackertől való, 1771-ből.²⁹

Mindeközben Eszterházy püspök közvetítésével a nagyváradai püspök, Patachich Ádám rendelte meg Krackertől a Nepomuki Szent János megdicsőülését ábrázoló mellékoltárképet a belényesi templom számára 1772-ben.³⁰

Az egri székesegyház részére két mellékoltárképet készített 1772–1773-ban, a *Szent István király koronafelajánlását* és *Szent László királyt a Madonna előtt* ábrázolót.³¹

Mezőtárkány eredeti Szent István-patrocíniumú templomát 1773-ban az egri káptalani templom építtetésekor felváltotta az egyházmegye védőszentje, az Olajbanfőtt Szent János-titulus. A főoltárképhez Kracker két rajzváltozatot készített. A káptalan által választott, az egri hagyományba illeszthető, a Wagenschön-féle változatot követi, s ide tartozik a majd az új egri székesegyház 1832–34-ben megfogalmazott Danhauser-féle kompozíciója is. Ebben a templomban még egy Kracker-művet csodálhatunk meg, amely szintén Mária neveltetését mutatja be. Összevetve a három, hasonló témájú festményt, amelyek közül a minorita templomban lévő és a mezőtárkányi 1775 körül keletkezett, megállapíthatjuk, hogy a minorita mellékoltárkép a legkiérleltebb megfogalmazású, míg az ezeknél kb. 5 évvel korábbi, amelyet a jezsuiták számára készített, még elég statikus beállítású.

6. kép: A mezőtárkányi Olajbanfőtt Szent János-templom főoltára, 1773. (A szerző felvétele)

29 *Soós I.*: Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése, i. m. 250, *Jávor A.*: Johann Lucas Kracker (1719–1779) – egy késő barokk festő Közép-Európában, i. m. 123–126.

30 *Jávor A.*: Johann Lucas Kracker (1719–1779) – egy késő barokk festő Közép-Európában, i. m. 126, 340.

31 Uo. 287. Kat. 237, 238.

A feldebrői templomot az 1740-es években Grassalkovich Antal költségén teljesen átalakították. Az 1775 körüli Szent András-mellékoltárkép készítője a hagyomány szerint szintén Kracker volt.³²

Kracker kései oltárképeinek legszebbike kétségkívül az egerbaktai *Alexandriai Szent Katalin vitája a bölcsékkel* témájú, 1775-ből. Ezért a munkájáért a püspöki pénztár 350 forintot fizetett neki, illetve segédjének a szentély oldalfalainak illuzionisztikus kifestéséért. Ez utóbbi azonban vagy megsemmisült, vagy meszelés tar-
karja.³³ Az egerbaktai templomot Eszterházy püspök építtette Francz József tervei szerint, Pelcz Kristóf pallér irányításával.³⁴ A főoltárkép kompozíciója is a püspök programja szerint készült. A disputa mint a hit védelmének eszköze az oltárképen sokkal hatásosabb, kidolgozottabb, egyértelműbb és monumentálisabb, mint a szintén ránk maradt, olajfestésű vázlatán. Míg a *bozetto* háttere egyszerű színpadias megfogalmazású, a végleges festményen konkrétumok erősítik a feszületre mutató Szent Katalin magyarázatát: romba dőlő bálványok és a kerék sziluettje utalnak a szent élettörténetére.³⁵

Meg kell említenünk röviden a püspök, illetve egyik főpapja még két, jelentős „beruházását”. Az egri kisréposti palotát Androvics Miklós prépost-kanonok építtette 1758-ban. Az emeleten található díszterem mennyezeti freskóját Kracker 1774-ben festette nagy példaképe, Paul Troger kompozíciója nyomán. A terem első dekorációit Lucas Huetter irgalmasrendi festő készítette még 1758 körül, olajjal. A négy kontinensnek az ajtó-ablakok fölötti lünettákban megfestett allegorikus alakjai fölél Kracker segédje, Zach készítette a keretet: a mellvédet és virágos kővázakat imitáló látszatarchitektúrát. Az ebbe foglalt mennyezeti tükörbe került a keresztény

7. kép: Johann Lucas Kracker – Joseph Zach: *A Trienti Zsinat. Könyvtárterem, mennyezetfreskó, 1778. Főegyházmegyei Könyvtár, Eger.* (Balogh Ferenc felvétele)

32 Uo. 290. Kat. 253.

33 Uo. 289. Kat. 245.

34 *Soós I.*: Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése, i. m. 66.

35 *Jávor A.*: Johann Lucas Kracker (1719–1779) – egy késő barokk festő Közép-Európában, i. m. 288–289. Kat. 244.

erények diadalának képe a bűn felett, amelyet a két oroszlán és egy teve által vont diadalszekéren ülő Erény vagy Bölcsesség alakja és az Istenszem jelenléte árul el.

Az egri Líceum építését és berendezését méltán nevezik Eszterházy Károly püspök fő művének, amelyre most nem térünk ki, mert egy másik előadást érdemelne. Ezzel párhuzamosan megállapíthatjuk, hogy a Tridentinum-ábrázolás Krackernek is a legkiemelkedőbb alkotása látszatarchitektúra-festő segítségével, vejevel, Joseph Zachhal együtt, aki addigra már akár önálló mesterként, egyedül is működhetett.

Az ő szempontjából fontos megjegyeznünk, hogy tulajdonképpen a líceumi munkálatok miatt szakadt meg a püspök pápai nagytemploma kifestésének tervezése. Már 1773-ból vannak feljegyzések, amelyek bizonyítják, hogy Eszterházy őket

8. kép: Kracker sírja a Fájdalmas Anya (Hatvani) temetőben.

Az Egri Városszépítő Egyesület, az Egri Főegyházmegye és helyi vállalkozók támogatásával 2017 októberére befejeződött Kracker sírjának felújítása. (Szántó György felvétele)

szerette volna ott is alkalmazni, s kérte a templom építését, Fellner Jakobot, hogy vitassa meg első terveit a festővel. Kracker 1777-ben el is látogatott Pápára, ahol tárgyaltak, és még ikonográfiai programot is készített.³⁶

Kracker 1779. december 1-jén bekövetkezett, majd Zach 1780. márciusi halála megakadályozta mind a Líceum kifestésének folytatását, mind a pápai templomnak a megkezdését. Így ezek a munkák végül Maulbertschre maradtak, illetve a Líceum esetében Franz Sigristre is, a pápai templom mellékoltárképei pedig Kracker tanítványára, Zirkler Jánosra.

Ahogy az a Kracker-ről szóló szakirodalom, legutóbb Jávor Anna monográfiája is hangsúlyozza, Eszterházy Károly püspök nagy volumenű terveiben, vállalkozásaiban mindvégig nagy szerepet szánt Krackernek és segédjeinek.³⁷

Megállapíthatjuk, hogy a festőnek, mindamelllett, hogy a püspök lekötöztette volt, maradt annyi szabadsága, hogy

36 *Pigler Andor*: A pápai plébániatemplom és mennyezetképei. Bp. 1922. 11–14, 31, 60–63. nyomán Jávor A.: Johann Lucas Kracker (1719–1779) – egy késő barokk festő Közép-Európában, i. m. 139–140.

37 *Jávor A.*: Johann Lucas Kracker (1719–1779) – egy késő barokk festő Közép-Európában, i. m. 153.

mások kérésének is eleget tegyen. Az egyházi hierarchia minden szintje, legfőbb egyházi előjárók, püspökök, főpapok, de egyszerű plébánosok, valamint szerzetesrendek és nem mellesleg világi megrendelők is támaszkodhattak megbízható, Közép-Kelet-Európa régiójának egészében tekintve is színvonalas művészetére.

Bishop Karoly Eszterházy as a Patron: A Collaboration with the Painter Johann Lucas Kracker

Bishop Karoly Eszterhazy was the head of the largest diocese of the country for 37 years. His collaboration with the painter, Johann Lucas Kracker (1719–1779) was a good example of the high priest's role as a patron of arts and organiser of the church.

With the establishment of churches and parishes and, as it will be seen later, with Esterhazy's greater plan to shape these buildings with style, the bishop needed real craftsmen, first class architects, sculptors and painters.

Although Johann Lucas Kracker was obliged to the bishop, he still had enough freedom to fulfil others' wishes. All levels of the church hierarchy, the most important ecclesiastical nobilities, bishops, high priests and simple parish priests, orders and secular customers could rely on the artist, whose high standard artistic qualities reached the Central and Eastern European level.

Through the exhibited pieces of art – mainly altarpieces, paintings, and frescoes – we may witness a cultural, and also spiritual and intellectual boom of the 18th century, which occurred after the arrival of the Turks and the often demolishing power of the Reformation in the Eger diocese.

The leaders of the diocese, Bishop István Telekesy after returning from Kosice to Eger in 1699 (1699–1715), Gábor Erdődy (1715–1744), Ferenc Barkóczy (1744–1761) and Károly Eszterházy (1761–1799) started to carry out urban architectural, cultural and intellectual concepts that led to the rise of the town of Eger to a high level, even by European standards.

We may discover blueprints and materialized reminders of this work in and around the town of Eger, e.g in the Basilica Minor, in the Bishop's Palace (today the Visitor Center of the Archbishop Palace), in the Jesuit (today Cistercian) Church, in the Minorite Church, in the Lyceum and the Library of the Grand Diocese, in the Minor Provostry Palace and also in the surrounding parish churches of Jászárokszállás, Tiszapüspöki, Mezőtárkány and Egerbakta.

Mecén Karol Eszterházy a jeho spolupráca s umeleckým maliarom Johannom Lucasom Krackerom

Pekným príkladom umeleckej mecenatúry a cirkevno-budovateľských aktivít Karola Eszterházyho, stojacom na čele svojej diecézy 37 rokov je jeho spolupráca maliarom Johannom Lucasom Krackerom (1719–1779). Na zakladanie nových farností, stavby kostolov, realizáciu svojich veľkých plánov, resp. na ich citlivé uchopenie potreboval Eszterházy skutočných majstrov, výnimočných architektov, sochárov a maliarov. I napriek tomu, že Johann Lucas Karner bol biskupovi skutočne zaviazaný, neraz našiel čas aj na splnenie očakávaní iných objednávateľov. Na jeho – aj v stredoeurópskom meradle výnimočné umenie sa mohlo spoľahnúť predstavenstvo celej palety cirkevnej hierarchie. Patrili sem tak vrcholní predstavitelia cirkvi, biskupi, ako aj jednoduchí farári, rehoľníci, ale aj svetskí objednávateľia.

Prostredníctvom predstavených diel (predovšetkým oltárnych obrazov, malieb, fresiek) môžeme byť svedkami nielen kultúrneho ale aj duchovného rozkvetu 18. storočia, ktorý tu nastal po predchádzajúcom úpadku osmanského obdobia a miestami badateľných ničivých prejavoch reformácie. Po návrate sídla z Košíc za biskupa Štefana Telekesyho (1699–1715) v roku 1699, začali jednotliví biskupi, Gabriel Erdődy (1715–1744), František Barkóczy (1744–1761) a Karol Eszterházy (1761–1799) realizovať také stavebné, kultúrne a duchovné plány, vďaka ktorým sa mesto Jäger stalo neobyčajným aj v európskom kontexte.

Stopy a realizované diela týchto aktivít nachádzame v meste aj dnes – napr. v metropolitnej katedrále (basilica minor), biskupskom paláci (dnes Arcibiskupský palác a návštevnícke centrum), v pôvodne jezuitskom (dnes cisterciánskom) kostole, v kostole minoritov, v Lýceu, Arcibiskupskej knižnici, v Maloprepoštskom paláci ako aj vo farských kostoloch okolitých obcí Járokszállás, Tiszapüspöki, Mezőtárkány a Egerbakta.